

УДК 141.7

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.2.3>**Покровський Анатолій Миколайович**

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Харківського національного університету радіоелектроніки

просп. Перемоги, 14, Харків, Україна

orcid.org/0000-0002-4297-4095

СОЦІАЛЬНА МАШИНА ЯК МОДУС ПОСТАВА В ТЕХНОГЕННОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Актуальність. В умовах техногенного суспільства соціальна реальність все більшою мірою визначається складними системами, що інтегрують технологічні, інституційні та комунікативні процеси. Ці системи набувають квазі-автономного характеру і формують форми досвіду, які не зводяться до безпосередньої діяльності суб'єктів. У зв'язку з цим виникає необхідність філософського аналізу соціальної машини як структури, що визначає способи організації та сприйняття соціального світу.

Ціль. Метою дослідження є феноменологічний аналіз соціальної машини як онтологічної структури та пізнавального інструменту, а також її інтерпретація як модуса постава (*Gestell*) у філософії техніки М. Хайдеггера.

Методи. Методологічну основу становить феноменологічний підхід, орієнтований на виявлення до-рефлексивних структур досвіду та умов можливості розуміння. Додатково застосовується порівняльно-теоретичний аналіз, що включає елементи марксистської теорії відчуження, класичної соціології та системної теорії, що дозволяє розглянути соціальну машину у міждисциплінарній перспективі.

Результати. Встановлено, що концепт соціальної машини має подвійний статус – онтологічний та аналітичний: з одного боку, він описує реальні процеси інституціоналізації, стандартизації та технологізації соціальних взаємодій, з іншого – постає як інструмент виявлення умов їх можливості. Показано, що соціальна машина функціонує як структура, що самовідтворюється, укорінена в повсякденних практиках і має специфічну форму об'єктивності, сприймається як зовнішня і примусова.

На основі аналізу філософії техніки Хайдеггера обґрунтовано, що соціальна машина може бути інтерпретована як модус постава, в рамках якого соціальна реальність розкривається як сукупність ресурсів, що підлягають обліку, управлінню та оптимізації. Виявлено, що в умовах цифровізації дана логіка посилюється: соціальні відносини, комунікації та форми суб'єктивності все більшою мірою переводяться у формат даних та алгоритмів, що веде до зростання непрозорості соціальних процесів та посилення їхньої автономії.

Додатково показано, що соціальна машина містить внутрішню структурну напругу між тенденцією до тоталізації та неможливістю повного замикання. В результаті зберігається можливість рефлексії та критичної дистанції.

Ключові слова: соціальна машина, техніка, постава (*Gestell*), феноменологія, техногенне суспільство, відчуження, соціальна реальність.

Вступ. Розвиток сучасного техногенного суспільства характеризується як ускладненням технологічних систем, так і глибокою трансформацією структури соціальної реальності. Людське існування все більшою мірою опосередковується комплексами відносин, процесів та механізмів, які виходять за межі безпосереднього сприйняття та набувають квазі-автономного характеру. Ці структури не зводяться до окремих інститутів або технологічних пристроїв, а утворюють цілісну систему, що визначає форми дії, мислення та сприйняття. В цілому, зрозуміло, процеси

впорядкування є базовим принципом структуризації соціальних систем [1; 2], але в умовах техногенного суспільства ці процеси принципово поглиблюються.

У цьому контексті особливої значущості набуває концепт «соціальної машини», що дозволяє зафіксувати специфічну форму об'єктивності соціальної реальності [3]. Мова йде про об'єктивність, яка не є природною, але переживається як така, оскільки вкорінена у повсякденних практиках та відтворюється через них. В такому розумінні поняття другої природи набуває специфічно безпосереднього значення. Соціальна машина виступає як сукупність механізмів, що забезпечують стійкість та відтворення соціальної системи, структуруючи її ключові аспекти в рутинізованих практиках і формах їх легітимації.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю філософського осмислення тих процесів, що формують підґрунтя суспільства як такого і його сучасного стану, у тому числі форми відчуження як фундаментального виміру людського існування в суспільстві [4]. Традиційні підходи, орієнтовані або на соціально-економічний аналіз, або на опис технологічних змін, виявляються недостатніми для розуміння глибинних підстав цих процесів. У зв'язку з цим виникає необхідність звернення до феноменологічного аналізу концепту соціальної машини. Дослідження спрямоване на виявлення онтологічних підстав соціальної машини та аналіз її ролі у формуванні сучасних форм відчуження.

Мета та завдання. Метою дослідження є феноменологічний аналіз соціальної машини як онтологічної структури та пізнавального інструменту, а також інтерпретація її як модусу постава в умовах техногенного суспільства. Головними завданнями дослідження є: реконструкція генезису концепту соціальної машини у філософській та соціальній теорії; виявлення її онтологічних характеристики та механізмів функціонування через аналіз сутнісного виміру техніки у інтерпретації М. Хайдеггера та розкриття взаємозв'язку концептів соціальної машини та постава; визначення ролі соціальної машини у формуванні сучасних форм відчуження.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить феноменологічний підхід, орієнтований на аналіз структур досвіду та способів даності реальності. Увага зосереджена на виявленні тих перед-теоретичних підстав, які визначають можливість розуміння світу. Це дозволяє розглядати соціальну машину не як зовнішню систему, а як структуру, укорінену в самому способі буття у світі.

Додатково використовується міждисциплінарний порівняльно-теоретичний аналіз, що включає елементи марксистської критики відчуження, класичної соціології та сучасної теорії систем. Такий підхід дозволяє розглянути соціальну машину у широкому контексті, виявляючи її зв'язок з економічними, інституційними та технологічними процесами, а також простежити її трансформацію в умовах техногенного суспільства.

Результати. Походження концепту «соціальної машини» пов'язане не з одиничною теоретичною традицією, а з конвергенцією кількох траєкторій розвитку європейської філософії та соціальної теорії XIX–XX століть. У найбільш ранньому вигляді передумови даного концепту можна знайти у класичній соціології, насамперед у роботах Е. Дюркгейма, де соціальна реальність набуває об'єктивного статусу (*sui generis*), а соціальні факти мають примусову силу зовнішнього примусу по відношенню до індивіда. Це передбачає наявність надіндивідуальної структури, що не залежить від волі індивіда, проте організує його поведінку, а ширше – колективні форми буття [5].

З іншого боку розвиток ідеї соціальної машини пов'язаний з марксистською традицією, в рамках якої виникає уявлення про системну зумовленість людського буття. Маркс фактично визначає функціонування системи, в якій індивідуальні дії підпорядковані логіці відтворення надіндивідуальних структур суспільства. Маркс наочно демонструє діалектичний характер відносин між індивідом та суспільством. Особливо важливим тут є поняття «автоматичного суб'єкта» капіталу, що вказує на його квазі-автономний характер функціонування за власною логікою.

У XX столітті ця лінія набуває розвитку в теорії уречевлення Г. Лукача, де соціальна реальність постає як система, в якій відносини між людьми набувають форми відносин між речами

[6]. Тут вже можна говорити про формування уявлення про соціальну машину як структуру, яка об'єктивується та приховує свою власну генетичну зумовленість. Схожі ідеї формують розуміння Жаном Бодрійяром суспільного простору як такого, що зумовлений речовими структурами [7].

Істотний внесок у розробку даного концепту робить системна теорія Н. Лумана, де суспільство описується як самореферентна система комунікацій [8]. У цій перспективі соціальна машина набуває строго операційного характеру: вона складається не з людей, а з комунікацій, які відтворюють самі себе. Індивід виявляється включеним у цю систему як її середовище, але не як її елемент. Це радикалізує уявлення про автономію соціальної структури.

Нарешті, у філософії техніки та постструктуралістській традиції (зокрема, у Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі [3]) поняття «машини» набуває онтологічного статусу виробника структур, що лежать в основі суспільної реальності. Хоча ця лінія не збігається повністю з аналізованим підходом, вона посилює розуміння соціальної машини як динамічної та продуктивної системи.

Таким чином, концепт соціальної машини формується на перетині соціології, марксизму, системної теорії та філософії техніки. Його ключова функція полягає в тому, щоб зафіксувати специфічну форму об'єктивності соціальної реальності – об'єктивності, яка не дана безпосередньо, але проявляється через стійкі структури дії та мислення.

Феноменологічний аналіз дозволяє змістити акцент з опису структури соціальної машини до способу її даності. У цьому контексті принципове значення має філософська позиція М. Хайдеггера, у якій техніка інтерпретується не як сукупність інструментів, а як спосіб розкриття буття [9]. Ця теза часто інтерпретується метафорично, тоді як у Хайдеггера йдеться про строго онтологічне розуміння [10].

Сутність техніки, за Хайдеггером, не тотжня її технічності [11]. Це означає, що вона не може бути зведена до сукупності пристроїв або операцій. Техніка є певним способом ставлення до суцього, у якому суще розкривається як доступне для упорядкування, розрахунку і використання. Цей спосіб розкриття Хайдеггер позначає як *Gestell* – постав.

Постав характеризується тим, що він організує суще як *Bestand*, тобто як наявний та придатний для залучення у діяльність і для використання запас. У поставі суще перестає бути тим, що воно є само по собі, і починає розглядатися виключно в перспективі своєї функціональної придатності. І тут йдеться не про суб'єктивну установку людини, а про структуру, яка передує та визначає цю установку. Людина не просто використовує техніку – вона вже завжди знаходиться всередині того способу розкриття, який техніка задає [12].

У цьому контексті соціальна машина може бути інтерпретована як конкретизація поставу на рівні соціальної реальності. Якщо *Gestell* структурує ставлення до суцього в цілому, то соціальна машина відповідно до тієї ж логіки організує відносини між людьми. Вона являє собою систему, в якій соціальні процеси впорядковуються, стандартизуються та підпорядковуються принципам ефективності, керованості та відтворюваності.

Таке розуміння дозволяє вийти за межі інструменталістських та соціологізуючих трактувань соціальної машини. Вона перестає бути метафорою складності суспільства та стає онтологічною структурою, що визначає спосіб існування соціального. У цьому сенсі соціальна машина не є частиною техніки – вона є формою прояву сутності техніки в соціальній сфері, технікою колективного існування людини в тій мірі, в якій форми такого існування втратили безпосередню вкоріненість в індивідуальній суб'єктності.

В рамках постави соціальні відносини починають сприйматися як ресурси. Комунікації, дії, навіть суб'єктивні переживання стають елементами системи, які підлягають обліку, аналізу та оптимізації. Проте цей процес не зводиться і до технологічного детермінізму. Йдеться про глибшу зміну способу розкриття соціальної реальності. Соціальна машина як постав не просто використовує технології та впорядковує структури, а структурує саму можливість їх використання. Вона задає ті рамки, в яких технології набувають сенсу.

У цьому контексті відчуження набуває специфічної форми. Якщо в класичній марксистській теорії воно пов'язане з економічними відносинами, то тут воно вкорінене в самому способі

розкриття реальності. Людина стикається не просто із зовнішніми структурами, але зі світом, який вже заздалегідь інтерпретований як система ресурсів. Це означає, що відчуження стає онтологічним: воно зачіпає як відносини між суб'єктом і об'єктом, так і саму структуру їх розрізнення.

Соціальна машина функціонує через механізми, які роблять її власну структуру невидимою, у тому числі тому, що ці механізми відтворюють і структури самоопису. Вона відтворюється через повсякденні практики, інституційні форми та технологічні системи, не протиставляючись індивіду безпосередньо та не вимагаючи явної рефлексії. Фундаментальні структури буття залишаються прихованими саме тому, що вони є умовою можливості будь-якого досвіду.

При цьому соціальна машина не статична. Вона динамічна і здатна до трансформації, проте ці трансформації відбуваються теж в межах логіки постава. Саме тому зміни, спрямовані на гуманізацію чи демократизацію суспільства, часто відтворюють базові структурні принципи, змінюючи лише зовнішні форми їх прояву. Нові елементи вбудовуються в фундаментальні структури, не змінюючи їх принципи. Інтерпретація соціальної машини як поставу дозволяє виявити її сутність не просто як сукупність соціальних структур, а як спосіб організації соціальної реальності, в рамках якого все соціальне розкривається як поставленість в готовність. Це розкриття визначає як зовнішні форми суспільства, так і внутрішні структури досвіду. Концепт соціальної машини, що інтерпретується через категорію постава, дозволяє не тільки описувати сучасні форми соціальної реальності, але й виявляти їх онтологічні підстави. Це робить його важливим інструментом філософського аналізу в умовах техногенного суспільства, де межа між соціальним і технічним дедалі більше розмивається, а сама соціальна реальність все більшою мірою визначається логікою техніки.

Разом з тим, як вказує Хайдеггер, у самій сутності постава полягає можливість його подолання. Ця можливість не пов'язана з відмовою від техніки, але передбачає зміну способу ставлення до неї. У контексті соціальної машини це означає необхідність рефлексії тих основ, які роблять можливим та необхідним саме її існування як постава. Інтерпретація соціальної машини як модуса постава необхідно вимагає уточнити механізм її відтворення. На відміну від класичних уявлень про соціальні структури як стійкі інститути, соціальна машина функціонує насамперед як процесуальна система, що відтворює себе через повсякденні практики. Це означає, що її існування залежить від ступеня її усвідомленого визнання з боку суб'єкта: чим менше вона рефлексується, тим ефективніше (в критеріях самої машини) вона функціонує.

З феноменологічної точки зору це відповідає структурі дорефлексивного досвіду. Соціальна машина закріплюється на рівні «очевидно зрозумілого» і тим самим уникає проблематизації. У термінах М. Хайдеггера йдеться про модус повсякденності (*Alltäglichkeit*), в якому світ сприймається як вже впорядкований певним (об'єктивним) чином і зрозумілий [13]. Саме в цьому модусі постав проявляє свою максимальну непрозору ефективність: він не нав'язується ззовні, а збігається із самим способом орієнтації у світі, є формою самосвідомості.

Важливим аспектом є те, що соціальна машина, яка є структурою соціальності, не потребує централізованого керування у традиційному сенсі. Її регулятивні механізми розподілені та вбудовані у структури дії. Тут виявляється зв'язок з аналізом влади у Мішеля Фуко, який показує, що влада у сучасному суспільстві функціонує не через зовнішній примус, а як мережа відносин, що пронизують соціальний простір [14] і формують розподілені мережі впливу та діяльності, що примушують через долучення. Соціальна машина у цьому контексті постає як середовище, в якому влада реалізується через нормалізацію, стандартизацію та дисциплінарні практики, а не заборони. Якщо у класичних дисциплінарних системах контроль здійснювався через інституційні форми, то сучасна соціальна машина інтегрує ці функції в технологічні системи. Це призводить до зменшення та пом'якшення зовнішнього контролю та інтенсифікацію внутрішньої саморегуляції – але не як суб'єктивно-усвідомленої активності, а опосередковано відтворюючи техногенні структури діяльності та мислення.

Це надає додаткового виміру для розуміння зв'язку із поставом. Технологічні системи не просто забезпечують виконання соціальних функцій, але структурують можливість дії. Вони

задають формати взаємодії (відносини), обмежують вибір та спрямовують поведінку. В результаті людина виявляється включеною в систему, яка визначає не тільки результати її дій, умови їх здійсненості, але й розуміння їх сутності, цілей та особистісного змісту.

У цьому сенсі соціальна машина функціонує як система попереднього структурування не тільки діяльності, але й досвіду. Вона предикторно визначає, які форми досвіду є можливими, припустимими, ієрархію значущості. Це відповідає хайдеггерівському розумінню сутності розкриття: світ не просто даний, він завжди розкривається певним чином. Соціальна машина як постав задає цей спосіб розкриття.

Особливе значення має питання про співвідношення соціальної машини та суб'єктивності. У традиційних філософських моделях суб'єкт сприймається як джерело дії та сенсу. Однак у рамках аналізованої концепції суб'єкт виявляється похідним від структур, у яких він функціонує. Таке розуміння загалом притаманно структурному підходу у соціальній думці. Поглиблене розуміння цієї тези вказує на принципову зумовленість індивіда структурами систем, до яких він залучений своєю діяльністю, хоча це і не означає, що суб'єктність як така в принципі неможлива. Мова йде про комбінацію зумовлюючих факторів та суб'єктивної спонтанності. Луман, наприклад, розглядає свідомість та комунікацію як різні системи, кожна з яких функціонує за власними законами [8]. У цьому контексті суб'єкт не контролює соціальну машину, а лише сполучається з нею. Феноменологічно це розкриває діалектичний зв'язок індивідуального досвіду та структурованих соціальних форм, які є його продуктом і умовою.

Проте загальний вектор розвитку соціальної машини передбачає домінацію зумовлюючих структур, що особливо наочно можна спостерігати на прикладі цифровізації. Сучасні технологічні платформи задають не тільки канали комунікації, але й форми, в яких інформація подається, поширюється та інтерпретується. Це соціальний постав у його найбільш наочному прояві: соціальна машина функціонує максимально наочно, але, в той же час, практично непомітно, тому що вплив структуруючих механізмів здійснюється безпосередньо через форми долучення та канали комунікації.

Ця уніфікована підручна непрозорість породжує новий вимір відчуження. Якщо в індустріальному суспільстві відчуження було пов'язано з поділом праці та втратою контролю за процесом виробництва, але самі ці механізми могли бути усвідомлені, то у інформаційно-технологічному суспільстві відчуження пов'язано з втратою не тільки контролю, але й розуміння тих структур, які структурують соціальну реальність. Людина стикається з результатами роботи системи, не маючи уявлення про її внутрішню логіку.

Відчуження посилюється тим, що соціальна машина як постав прагне до максимальної ефективності та передбачуваності. Будь-які форми невизначеності розглядаються як такі, що підлягають усуненню. Логіка постава призводить до системного скорочення простору можливостей, редукуючи його до набору наперед заданих опцій, що сприймається як гарантія особистісної свободи. У цьому є, наприклад, сутність суспільства споживання.

У цьому контексті можна говорити про структурну редукцію людського досвіду. Соціальна машина відбирає та закріплює лише ті форми, які відповідають її власній логіці. А так як ця логіка непрозора для індивіда і, до того ж, вбудована в його особисті структури світорозуміння, це призводить до стандартизації поведінки, яка сприймається як форма індивідуалізації, уніфікації сприйняття та зменшення точок зору, що визначається як плюральність, зниження варіативності соціальних практик. Людське існування все більшою мірою набуває характеру функціонування.

Проте важливо відзначити, що дана система не є повністю замкненою. Її відтворення залежить від участі суб'єктів, що відкриває можливість змін. Однак ці зміни не можуть бути зумовлені зовнішніми стосовно системи факторами. Феноменологічний аналіз дозволяє виявити точки, у яких соціальна машина може бути предметом рефлексії. Це, насамперед, ситуації збою, кризи чи невідповідності, коли звичні структури перестають функціонувати. У такі моменти з'являється можливість розкриття умовності та історичності наявних домінуючих структур повсякденності. В цьому сенсі сучасність як час комплексної кризи, викликаної перебудовою суспільної системи, надає унікальні можливості, бо саме новітній інформаційний простір,

демонтуючи та переформатуючи широкий спектр традиційних структур, робить їх механізми максимально придатними для аналізу.

Проте таку можливість не гарантовано. Навпаки, тенденції розвитку техногенного суспільства вказують на подальше посилення соціальної машини як постава. Це пов'язано з зростанням складності, збільшенням обсягу даних і посиленням залежностей від технологічних інфраструктур. У термінах Хайдеггера, вирішальною є зміна способу розкриття. Постава не є єдиним можливим способом, але він домінує у сучасності. Проте усвідомлення поставу як домінуючого способу розкриття відкриває можливість його долання.

Продуктивність концепту соціальної машини та його інтерпретації як постава визначається тим, що він дозволяє утримувати аналіз одночасно на двох рівнях: емпіричному та онтологічному. З одного боку, він фіксує реальні, безпосередньо дані процеси – інституціоналізацію, технологізацію, цифровізацію соціальних взаємодій. З іншого боку, він вказує на спосіб їхнього онтичного розкриття, що не тільки формує структури процесів, але зумовлює саму їх можливість бути розкритими саме в таких структурних формах.

У цьому сенсі соціальна машина перестає бути об'єктом серед інших об'єктів соціальної теорії. Вона є теоретичним конструктом, спрямованим на виявлення тих умов, за яких соціальна реальність набуває об'єктивного змісту. Її функція – не стільки опис, скільки експлікація прихованих підстав, виведення соціальної сутності з її непрозорої прихованості. Однак, враховуючи, що соціальна машина є структурою, що збігається з горизонтом досвіду, вона не може бути повністю схоплена у межах цього досвіду. Будь-яка спроба її опису неминуче здійснюється зсередини тих самих структур, що підлягають аналізу. Це є ще однією підставою для використання саме феноменологічного підходу, загальним положенням якого є розуміння, що умови можливості досвіду не можуть бути подані як його об'єкти.

Отже, притаманна концепту соціальної машини рефлексивна замкненість є не його недоліком, а єдиною можливістю його адекватної розбудови: він вказує на структуру, яка включає в себе і сам акт вказівки. Це не робить його марним, але потребує специфічного застосування. Він не є засобом остаточного пояснення, а має розглядатися як інструмент, що виявляє проблемне поле. Інтерпретація соціальної машини як постава посилює цю специфіку. Якщо постав є методом розкриття буття, він не може бути повністю представлений як предмет аналізу без втрати своєї специфіки. Будь-який його опис вже відбувається в рамках певного способу розкриття і тому не є нейтральним.

Це призводить до принципового висновку: критика соціальної машини не може бути зовнішньою щодо неї. Вона має здійснюватися як іманентна рефлексія, спрямована на виявлення тих моментів, у яких структура дає збій чи виявляє свою умовність. Саме в цих точках виникає можливість розрізнення того, що є необхідним, і тим, що є результатом певного способу організації. В цьому контексті особливого значення набуває різниця між функціонуванням і змістом. Соціальна машина як постав орієнтована на забезпечення функціонування: вона прагне мінімізації невизначеності як умови відтворюваності та ефективності. Проте сенс не зводиться до функціонування. Він є початковим джерелом функціонування, але може втрачатись у процесі розгортання структур його репрезентації та реалізації. Знов проявиться він здатен у ситуаціях, коли структура втрачає видимість прозорості, що і повинно бути предметом питання.

Соціальна машина як концепт і як онтологічний горизонт в процесуальному сенсі містить у собі внутрішню напругу між тенденцією до замикання та можливістю розмикання. Вона прагне тоталізації, підпорядкування всіх форм досвіду, але реалізація такої тотальності повинна повністю усунути можливість рефлексії. Однак сама соціальна машина існує не як чисто формальна система, а як система, що спирається на розуміння. Будь-які норма чи правило функціонують лише остільки, оскільки вони інтерпретуються у конкретних ситуаціях їх застосування. Як показує аналіз дотримання правила у Л. Вітгенштейна, ніяке правило не містить умов власного застосування, оскільки «ніякий курс дії не може бути визначений правилом» [15]. В інтерпретації С. Крипке це означає, що немає факту, який сам по собі міг би гарантувати правильність застосування правила [16, pp. 7–54]. Ця напруга проявляється і у відношенні між

соціальною машиною та технікою. Якщо розглядати техніку як постав, вона встановлює загальний обрій, у межах якого соціальна машина функціонує. Проте сама техніка не вичерпується цим обрієм. Хайдеггер показує, що у сутності техніки укладено можливість іншого розкриття, не зведеного до логіки ресурсу. Це означає, що навіть в умовах домінування постава зберігається можливість альтернативних способів ставлення до світу.

Логіка соціальної машини прагне універсалізації, проте стикається з межами, пов'язаними із самою структурою людського існування. Ці межі проявляються у неможливості повної редукції досвіду до функціональних схем, у збереженні надмірності сенсу стосовно системи. Концепт соціальної машини дозволяє не тільки описувати механізми відчуження, але й виявляти їх межі. Він вказує на різницю між тим, що відчужується, і тим, що підлягає відчуженню та залишається поза цим процесом.

Висновки. Соціальна машина постає як амбівалентна структура, що має подвійний статус. Вона є умовою можливості соціального існування та водночас джерелом його обмежень. Її інтерпретація через категорію постава дозволяє виявити її сутнісний бік, але також вказує на межі цієї інтерпретації. Тим самим стає можливим точніше визначення місця цього концепту у філософському аналізі. Він не замінює інші підходи, але доповнює їх, дозволяючи утримувати зв'язок між соціальним, технічним та онтологічним вимірами. У разі техногенного суспільства, де ці виміри дедалі більше переплітаються, така перспектива виявляється необхідною.

Соціальна машина є фундаментальною структурою соціальної реальності, що забезпечує її відтворення і одночасно породжує форми відчуження. У феноменологічній перспективі вона постає як спосіб організації буття-в-світі, що визначає горизонти сприйняття та розуміння. В умовах техногенного суспільства соціальна машина тісно пов'язана з технікою і набуває характеру тотальної системи опосередкування. Це призводить до посилення відчуження та втрати прозорості соціальних процесів. Концепт соціальної машини має значний пізнавальний потенціал, дозволяючи аналізувати складні форми соціальної реальності та виявляти їх онтологічні підстави. Його використання в рамках феноменологічного підходу відкриває перспективи для подальшого дослідження взаємозв'язку між технікою, соціальністю та людським існуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Giddens, A. *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press, 1984. 402 p.
2. Berger, P.L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books, 1966. 219 p.
3. Deleuze, G., & Guattari, F. *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia* (R. Hurley, M. Seem, & H. R. Lane). University of Minnesota Press, 1983. 400 p.
4. Pokrovskiy, A. *The question of alienation: the problem of ontological reconstruction of a fragmented concept*. The Journal of V.N Karazin Kharkiv National University. Series «Theory of Culture and Philosophy of Science», (71), 2025. P. 6-14. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-01>
5. Durkheim, E. *The rules of sociological method*. Free Press, 1982. 264 p.
6. Lukács, G. *History and class consciousness*. MIT Press, 1971. 356 p.
7. Baudrillard, J. *The system of objects* (J. Benedict, Trans.). Verso, 2005, 224 p.
8. Luhmann, N. *Social systems*. Stanford University Press, 1995. 627 p.
9. Heidegger, M. *The question concerning technology and other essays*. Harper & Row, 1977. 182 p.
10. Zwart, H. *Coming to terms with technoscience: The Heideggerian way*. Human Studies, 2020, 43. 385–408. DOI: 10.1007/s10746-020-09554-3
11. Simondon, G. *On the mode of existence of technical objects*. Univocal Publishing, 2017. 344 p.
12. Zhang, Q. . Technology and Existence: A Critique of Human Enhancement Based on Heidegger. *Sociology, Philosophy and Psychology*, 2(2), 2025. P.1-9. <https://doi.org/10.70267/spp.v2n2.0109>
13. Heidegger, M. *Being and time*. Harper & Row, 1962. 589 p.
14. Foucault, M. *Discipline and punish: The birth of the prison*. Pantheon Books, 1977. 333 p.
15. Wittgenstein, L. *Philosophical investigations* (Rev. 4th ed.). Wiley-Blackwell, 2009. 405 p.

16. Kripke, S. A. *Wittgenstein on rules and private language*. Harvard University Press, 1982. 151 p.

REFERENCES

1. Giddens, A. *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press, 1984. 402 p. [in English]
2. Berger, P.L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books, 1966. 219 p. [in English]
3. Deleuze, G., & Guattari, F. *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia* (R. Hurley, M. Seem, & H. R. Lane). University of Minnesota Press, 1983. 400 p. [in English]
4. Pokrovskiy, A. *The question of alienation: the problem of ontological reconstruction of a fragmented concept*. The Journal of V.N Karazin Kharkiv National University. Series «Theory of Culture and Philosophy of Science», (71), 2025. P. 6-14. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-01> [in English]
5. Durkheim, E. *The rules of sociological method*. Free Press, 1982. 264 p. [in English]
6. Lukács, G. *History and class consciousness*. MIT Press, 1971. 356 p. [in English]
7. Baudrillard, J. *The system of objects* (J. Benedict, Trans.). Verso, 2005, 224 p. [in English]
8. Luhmann, N. *Social systems*. Stanford University Press, 1995. 627 p. [in English]
9. Heidegger, M. *The question concerning technology and other essays*. Harper & Row, 1977. 182 p. [in English]
10. Zwart, H. *Coming to terms with technoscience: The Heideggerian way*. Human Studies, 2020, 43. 385–408. DOI: 10.1007/s10746-020-09554-3 [in English]
11. Simondon, G. *On the mode of existence of technical objects*. Univocal Publishing, 2017. 344 p. [in English]
12. Zhang, Q. . *Technology and Existence: A Critique of Human Enhancement Based on Heidegger*. *Sociology, Philosophy and Psychology*, 2(2), 2025. P.1-9. <https://doi.org/10.70267/spp.v2n2.0109> [in English]
13. Heidegger, M. *Being and time*. Harper & Row, 1962. 589 p. [in English]
14. Foucault, M. *Discipline and punish: The birth of the prison*. Pantheon Books, 1977. 333 p. [in English]
15. Wittgenstein, L. *Philosophical investigations* (Rev. 4th ed.). Wiley-Blackwell, 2009. 405 p. [in English]
16. Kripke, S. A. *Wittgenstein on rules and private language*. Harvard University Press, 1982. 151 p. [in English]

Pokrovskiy Anatoliy Mykolayovych

Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy
Kharkiv National University of Radio Electronics
Nauky Ave, 14, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4297-4095

THE SOCIAL MACHINE AS A MODUS OPERANDI IN A TECHNOLOGICAL SOCIETY

Relevance. *In the conditions of a technogenic society, social reality is increasingly determined by complex systems that integrate technological, institutional, and communicative processes. These systems acquire a quasi-autonomous character and shape forms of experience that cannot be reduced to the immediate activity of subjects. In this context, there arises a need for a philosophical analysis of the social machine as a structure that determines the modes of organization and perception of the social world.*

Purpose. *The aim of this study is to provide a phenomenological analysis of the social machine as an ontological structure and a cognitive tool, as well as to interpret it as a mode of Gestell (enframing) in Martin Heidegger's philosophy of technology.*

Methods. *The methodological foundation of the study is a phenomenological approach focused on identifying pre-reflective structures of experience and the conditions of the possibility of understanding.*

In addition, a comparative-theoretical analysis is employed, incorporating elements of Marxist theory of alienation, classical sociology, and systems theory, which makes it possible to examine the social machine from an interdisciplinary perspective.

Results. *It has been established that the concept of the social machine has a dual status—both ontological and analytical: on the one hand, it describes real processes of institutionalization, standardization, and technologization of social interactions; on the other hand, it functions as a tool for revealing the conditions of their possibility. It is shown that the social machine operates as a self-reproducing structure embedded in everyday practices and possessing a specific form of objectivity, experienced as external and coercive.*

Based on an analysis of Heidegger's philosophy of technology, it is argued that the social machine can be interpreted as a mode of Gestell, within which social reality is disclosed as a set of resources subject to calculation, control, and optimization. It is further demonstrated that under conditions of digitalization this logic intensifies: social relations, communication, and forms of subjectivity are increasingly translated into the format of data and algorithms, leading to greater opacity of social processes and an усилению of their autonomy.

Additionally, it is shown that the social machine contains an internal structural tension between a tendency toward totalization and the impossibility of complete closure. As a result, the possibility of reflection and critical distance is preserved.

Key words: *social machine, technology, Gestell (enframing), phenomenology, technogenic society, alienation, social reality.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026